

до нового статусу. Чоловіки більш складніше ніж жінки адаптуються до пенсії. У силу того, що будинок і родина як і раніше займають велику частину робочого часу жінок, імовірно, що вони в меншому ступені вважають пенсію зміною стилю життя, ніж чоловіки.

Отже, соціальні проблеми жінок похилого віку не мають тенденції до мінімізації та потребують як наукового дослідження, так і негайного вирішення з тим, щоб значна група у суспільстві, яка віддала власне здоров'я, енергію, силу суспільстві та державі, винесла тяжкі випробування, пов'язані як з радянським минулим, так і з сьогоденням, почувала себе потрібною.

Література:

1. Краснова О. В. Роль бабушки: Сравнительный анализ // Психология зрелости и старения. - 2000. - № 2 (10). - С. 89- 115.

2. Минигалиева М.Р. Личностные типы и социальные контакты людей позднего возраста // Психология зрелости и старения. - 2000. - №2 (10). - С.75 - 88.

3. Осколкова О. Б. Старение населения в странах Европейского Союза: Проблемы и суждение. — М., 1999. — 261с.

4. Труд и старость в Харькове / Под ред. В.С. Бакирова. — Харьков: Восточноукраинский Фонд социальных исследований, 1999. — 206с.

О.А.Луценко.

Сумський педагогічний університет

Формування гендерної культури засобами освіти

Гендерна культура — сукупність загальнолюдських цінностей у особистісній та суспільній сферах буття та відповідних до них потреб, інтересів і форм діяльності, пов'язаних з процесом відмови від статевих стереотипів та забобонів, що зумовлено усвідомленням нових позитивних

соціально-культурних ролей, які спираються на ідеї рівноправ'я та партнерства між чоловіком та жінкою.

Система освіти повинна відігравати одну з найважливіших ролей в процесі відмови від різних стереотипів та забобонів, а також визнанням плюралістичності образу мислення та стилю життя при дотримуванні універсальних прав та свобод людини. В умовах побудови демократичного суспільства величезне значення має підготовка майбутнього покоління до позитивних соціально-культурних ролей. Формування гендерної культури сучасної молоді пов'язане також з розвитком рефлексії та соціальної відповідальності людини, пов'язане з громадянською освітою.

Проблеми гендерних студій вже постали перед вітчизняною науковою спільнотою, однак вони у порівнянні із західним світом, зокрема Західною Європою та США, вирішуються вкрай повільно.

Серед піонерів в області гендерної освіти Харківський гендерний Центр та Одеський Науковий центр Жіночих досліджень, який довгий час очолювала Л.О.Смоляр, авторка визначних наукових праць з гендерної історії та історії жіночого руху. З 1994 р. вона викладала спецкурс "Проблеми жіночого руху в Україні".

Широке викладання курсів в Україні ведеться з 1996-1997 навчального року. Для цього створюється вітчизняна науково-методологічна база, на жаль переважно з приватної ініціативи. Гендерні наукові центри стали інформаційними і науковими осередками, де на базі гендерних лабораторій поряд з пошуками та розробкою суттєво нового знання відбувалось становлення та розвиток гендерної освіти.

Серед осередків, що активно впроваджували гендерну проблематику в навчальний процес можна назвати Харківський Центр жіночих досліджень при Національній юридичній академії України ім. Ярослава Мудрого, очолюваний О.М.Рудневою, Київський Центр Гендерних студій, що діє при Інституті української літератури НАНу (Н.Зборовська, Т.Гундорова), Центр Гендерних досліджень при Києво-

Могілянській академії (В.Агеева), Інститут Гендерних досліджень КНУ (М.Скорик), Освітній Гендерний Центр (І.Лебединська), Львівський науково-дослідний гендерний центр (О.Кісь, Л.Гентош, О.Маланчук-Рибак), Сумський гендерний центр (О.Луценко) тощо.

Протягом останнього часу в країні сформувались ряд наукових гендерних шкіл, зокрема в сфері філософії та літератури (Харків, Київ, Бердянськ, Сімферополь тощо), що свідчить про швидкість розповсюдження гендерних знань на Україні. Освітня програма гендерних центрів, що започатковані в останні роки в Вінниці, Тернополі та інших містах України (за підрахунками Л.О.Смоляр їх кількість сягає 22) ставить за мету: впровадження гендерної проблематики в учбовий процес, розробку програм спецкурсів та методичних рекомендацій з Women's Studies, організація досліджень та підготовка учбових та методичних посібників з гендерних досліджень, читання лекцій з гендерної проблематики в вузах міст та для громадськості міста.

Метою цієї діяльності була просвіта молоді та підготовка учбових програм для системи освіти відповідно до рекомендацій постанови Верховної Ради України від 12.07.1995 р., що передбачало запровадження гендерної тематики у "навчальні програми, посібники, методичні рекомендації для вузів, технікумів і шкіл".

Розвиток більшості навчальних програм гендерних курсів, що були видані, був підтриманий Департаментом вищої освіти Міністерства освіти і науки України за програмою Міжнародного фонду „Відродження” – „Підтримка вищої освіти в Україні” – розвиток та впровадження нових навчальних курсів із соціально-гуманітарних дисциплін” та програмою „Гендерна освіта в Україні”, що підтримувалася проектом „Сприяння гендерної рівності” ПРООН. В цей час видаються навчально-методичні посібники, що підсумовують викладацький та дослідницький досвід Гендерних центрів по вивченню та розповсюдженню в системі освіти гендерного знання [3; 18]

В визначений період відбулось помітне зближення вузівської та академічної науки в напрямку розвитку гендерних досліджень та підготовки кадрів для читання спецкурсів Школи з гендерних досліджень, які проходили в Україні з 1997 року. можна розглядати як модель нової освіти, що з'явилась в цей час. Уперше на Україні Міжнародні Гендерні школи були започатковані в Форосі при підтримці фондів "Відродження" та "МакКартур". Під час роботи шкіл були вироблені рекомендації відносно наукових досліджень і вдосконалення викладання гендерних проблем в навчальних закладах України.

Міжнародні гендерні школи стали своєрідним дослідницьким полем науково-освітніх інновацій, де були опробувані різні моделі – як за складом учасниць і учасників, так і за принципом будування навчальних програм. Їх визначають іноді [6] як модель "змішаного" типу, "спеціалізована" і "тематична" моделі.

Українські міжнародні школи, які проводились і проводяться на Форосі вже шостий рік, працюють в основному за "тематичною" моделлю. За проблемним критерієм побудований і відбір учасників шкіл. Якщо російські школи в значній мірі були орієнтовані не тільки на аналіз, але і на пошук шляхів вирішення реальних соціальних проблем жінок і чоловіків в російському суспільстві, Фороські школи прагнуть працювати в більш широкому регіональному просторі, орієнтуючись на проблеми СНГ та обговорюючи сучасні теоретичні та методологічні проблеми гендерних досліджень. Учасники шкіл розглядають їх як місце отримання професійної підготовки.

2001 рік можна вважати початком нового етапу в становленні гендерної освіти в Україні. Робляться перші спроби зробити підсумки гендерної освіти, узагальнити досвід ведення гендерних курсів в навчальні програми і проблеми викладання їх в українських вузах. Так, ці питання обговорювалися на Міжнародній науково-практичній зимовій школі "Гендерна педагогіка – шляхи трансформації освіти або новий погляд на розвиток сталого світу", що проходила у Львові в січні 2002 р.,

конференції "Гендерне виховання та освіта", що в рамках проекту ПРООН підтримки вищої освіти, проходила в Києві в 2001 р. В травні 2002 р. в м. Миколаєві проведено Першу Всеукраїнську конференцію "Гендерні та жіночі університетські курси у вітчизняній вищій школі: сучасний стан та перспективи". Тоді ж був виданий перший міжвузівський збірник авторських навчальних програм. [1] Проблеми гендерного виховання у вищій школі (м. Миколаїв) та специфічні проблеми жінки-викладача в системі вищої школи (м. Одеса) стали предметом розгляду на всеукраїнських семінарах 2003 р. та інших конференціях, що проходять тепер щорічно в країні.

З 2002 р. процес гендерної освіти набув нові якісні характеристики. Значно виросла кількість студентів, які вивчають основи гендерної теорії. В 2002 р. започатковані Всеукраїнські конкурси студентських та аспірантських наукових робіт з гендерної проблематики. Це надало новий імпульс участі студентської молоді в гендерних дослідженнях та вивченню гендерних відносин та гендерної політики в Україні. Гендерна проблематика активно впроваджується в курсові та дипломні проекти студентів. Наукові гендерні студії стають постійним явищем в середовищі студентської молоді багатьох областей країни (наприклад, щорічні мідвузівські студентські гендерні студії в Сумській області).

З початку сторіччя гендерна освіта почала активніше проваджуватись в систему середньої освіти. Певне значення мають щорічні всеукраїнські конкурси «Дівочий світ», присвячені ролі дівчат та молодих жінок в українському суспільстві, запроваджені Харківським Центром жіночих досліджень, програма Уповноваженої освіти (керівник О. Сулова) також скеровує свої зусилля на формуванні шляхом проведення тренінгових програм гендерночутливої свідомості у молоді. Цільовою групою пілотних проектів спрямованих на подолання стереотипів та упереджень у стосунках між чоловіком та жінкою стають хлопці та дівчата професійно-технічних закладів (проект Київського центру „Благодійність”).

В загальній постановці проблеми гендерної освіти виокремлюємо проблему освітніх гендерних програм просвітительського характеру та проблему гендерної освіти в смислі підготовки наукових та викладацьких кадрів за спеціальністю гендерні дослідження.

Протягом 2000-2002 рр. в Києві пройшли ряд Всеукраїнських міждисциплінарних семінарів, які почасти вирішували другу проблему. Вони мали назву "Методичне забезпечення гендерної освіти: концепція і структура". В 2002 року пройшли Всеукраїнські семінар-класи на базі НТТУ в Києві "Новітні інформаційні та комунікаційні технології. Їх використання для розповсюдження та обміну інформацією з гендерної проблематики".

Отже, "Gender Studies" поступово стають інтегративною частиною освітніх структур в нашій країні.

Однак, в гендерній освіті є проблеми, які поки що можна вважати загальними проблемами для України. На шляху введення гендерних курсів у вузах України соціально-економічні, інформаційні, кадрові, методологічні, світоглядні, психологічні та ін. перешкоди. Це і відсутність матеріальних і моральних стимулів для розробки і впровадження нових тем і курсів з гендерної проблематики, і гостра нестача чи відсутність публікацій конкретних наукових досліджень, і надмірна централізація і бюрократизація вищої освіти (держстандарт і проблема введення нових спеціальностей і спеціалізацій), і відсутність узагальнюючих праць з теорії і методології гендерних досліджень (підручників, посібників, збірників), і недооцінка значення гендерної проблематики для сьогодення тощо.

Найбільшим недоліком в гендерному освітньому русі є те, що воно не стало елементом державної політики, що і обумовлює виникання ряду крупних проблем як в теоретичному, так і в прикладному аспектах. Гендерне освітнє поле дуже слабо структуроване за напрямками і за відсутністю системного підходу носить локальний розрізнений характер. Саме тому розповсюдження гендерного знання, яке почалось в Україні, на

жаль, не розподіляється рівномірно, а успіх його великою мірою залежить від зусиль окремих людей, що торують шлях даному напрямку. Гендерні спільноти в „перспективних” регіонах асоціюються з окремими ініціативними іменами.

Зберігає цінність спостереження, що більшість „практик викладання „гендерних програм” в пострадянських університетах (як би за аналогією із Заходом) виникає „знизу”, при компромісних формах відносин з університетським начальством”. [2; 81]

Більшість регіонів йдуть по шляху, визначеному офіційними навчальними стандартами. Саме тому системність гендерної освіти, його інституціалізація повинна формуватись не тільки за рахунок введення окремих курсів з гендерної проблематики в навчальні стандарти вузів, скільки за рахунок включення гендерної методології у всі можливі дисципліни гуманітарного циклу.

Коли сьогодні ми ставимо питання про гендерну освіту в ракурсі сталого розвитку суспільства, необхідно враховувати, що це в першу чергу освіта громадянська. Це рефлексія над собою, в середині себе, в середині своєї професійної спільноти.

Гендерна освіта, на думку деяких спеціалістів, це – відкрита система, в якій встановлюються відносини, які М.Бахтін визначив як „я – для себе”, „інший - для мене”, „я – для іншого”. Можна казати, таким чином, про те, що показником успішності гендерної освіти виступає перехід до нового якісного стану, в гендерну освіченість, яка з’явилась в результаті активної творчості і відповідальності. [5; 48] Важливим практичним аспектом деконструкції гендерних стереотипів є навчання дівчат-студенток виявляти себе не через Іншого – чоловіка, батька, коханого, авторитет викладача або начальника, але через конструювання власної індивідуальності. Цей підхід може виявитись важливим і для юнаків, що відстоюють та стверджують позицію, не канонізовану „авторитетом більшості”. [4; 90]

Підсумовуючи, зазначимо, що в цілому гендерний підхід в системі вищої освіти зорієнтований на формування та

утвердження політики рівних, не залежних від статі, можливостей самореалізації в різних сферах соціального життя. Тому головна мета гендерної освіти – сприяти усвідомленню студентами сутності гендерних проблем, розвитку гендерної свідомості, вільної від статево-рольових стереотипів, які заважають особистісній самореалізації.

Література:

1. Гендерні і жіночі курси у вищих навчальних закладах України. Програми курсів. – Миколаїв, 2002. – 59 с.
2. Жеребкіна І. О статусе гендерных исследований: взгляд культуролога //Высшее образование в России. – 2001. - №2. – С.75-85.
3. Маланчук-Рибак Оксана. Історичний і соціокультурний аспекти у жіночих студіях. Програми спецкурсів. – Львів, 1999. – 29 с.
4. Суковатая В. Учимся демократии //Высшее образование в России. – 2001. - №2. – С.86-95.
5. Фофанова К.В. Гендерное образование в зеркале рефлексивности //Гендерное образование в системе высшей и средней школы: состояние и перспективы: Материалы международной научно-практической конференции, Иваново, 24-25 июня 2003 г. – Иваново: Иван.гос.ун-т, 2003. – С.46-51.
6. Хоткина Зоя. Летние школы по гендерным исследованиям в России 1990-х годов как модель образования //Пол. Гендер. Культура: Немецкие и русские исследования. Сб. ст. / Под редакцией Элизабет Шоре и Каролин Хайдер. Вып.2. - М.: РГГУ, 2000. – С.249-258.